

5. Янковський І. Не зійти зі шляху інновацій / І. Янковський. – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/business/ne-ziyti-zi-shlyahu-innovaciy.html>

---

*Кондрат Олександр Борисович, к.е.н., старший викладач
кафедри історії та теорії господарства ДВНЗ «Київський
національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ДУМКА ПРО ЗРОСТАННЯ ВПЛИВУ ДУХОВНО-КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН

У сучасну епоху глобалізації, коли капітал легко перетинає національні кордони, коли інвестиційні фонди можуть бути виведені з однієї країни в іншу і миттєво реагувати на нові можливості для бізнесу, економічний розвиток усе частіше починає залежати від незвичних факторів. Сьогодні, як ніколи, економічне зростання має бути в межах досяжності будь-якої країни в будь-якій точці земної кулі. Для всіх є зрозумілим, що існують необхідні умови для залучення інвестицій і підвищення конкурентоспроможності країни у світовому господарстві. За умов стабільності уряду, верховенства права, і сприятливого клімату для інвесторів, будь-яка країна матиме необхідні позиції, для досягнення стійкого економічного зростання.

Проблема полягає у тому, що не всі країни здатні виконати ці умови. І навіть якщо більшість з основних умов задовольняються, певні фактори все одно примушують інвесторів прийняти рішення вкласти гроші деінде. Це відбувається тому, що економічний розвиток залежить ще й від тих нематеріальних активів, які відомі під загальною назвою культури.

Від самого початку свого існування, економічна наука достатньою мірою цікавилась особливостями людської поведінки. Адам Сміт, який вважається засновником сучасної економіки, стверджував у своїй класичній праці «Багатство Націй», що кожна людина, прагнучи задовольнити свої егоїстичні інтереси,

сприяє суспільним інтересам у системі, яка є саморегульованою. А. Сміт був достатньо далекоглядним, щоб визнати, що «гонитва за особистими інтересами» є поняттям значно ширшим, ніж прагнення до прибутку. У своєму трактаті «Теорія моральних почуттів» він розглядає те, що сьогодні ми назвали б духовно-культурними цінностями. Джон Стюарт Мілль зробив той же висновок, коли зазначив, що культурні обмеження для окремих осіб можуть чинити на них сильніший вплив, ніж гонитва за особистою фінансовою вигодою.

Сергій Булгаков, на початку ХХ-го століття, наголошував на тому, що розвиток «економізму», до якого все більше тяжіла економічна наука, призведе до виходу з її поля зору величезного пласту чинників, які визначають особливості людської поведінки, а від так і її господарську діяльність. Макс Вебер запропонував конкретніше розуміння того, як культурні або навіть релігійні цінності можуть вплинути на економічний розвиток. Він стверджував, що протестантська трудова етика, яка заснована на реформаторських цінностях, потребує, у гонитві за багатством, не забувати про свій суспільний обов'язок, вимагає від людини гідності, працелюбства, ощадливості тощо. І тільки за дотриманням цих настанов стає можливим досягнення максимальної економічної ефективності. З цієї причини, на той час, протестантські країни були продуктивнішими, ніж католицькі по всій Європі, (наприклад Німеччина, Великобританія і США порівняно з Ірландією, Іспанією, Португалією тощо).

Однак згодом економічна наука звужує своє поле зору і з 1930-х рр. її увага направляєтся на створення усе складніших формул, які стосуються таких речей, як ринки, рента, політика доходів, ціни, стабільність, рівновага, контроль над інфляцією тощо. Вона вдосконалює набір математичних інструментів для перевірки теорій, які генерує. Її основний інтерес зосереджується в оцінці впливу різних стратегій на фінансові й економічні кризи з тим, щоб розробити надійний набір принципів для прогнозування та управління цими кризами.

Очевидним стає спад інтересу економічної науки до культури та ціннісних орієнтирів загалом. В основі її методології утверджується імператив економічної людини, яка є однако-

вою незалежно від того, де народжується, виховується, живе, вона завжди підпорядковується тим самим невідворотним законам попиту і пропозиції, максимізації прибутку тощо. Методологія розроблена для аналізу та управління економічними ситуаціями є автономною і не включає духовно-культурних особливостей людської поведінки. Сьогодні, з поширенням глобалізаційних процесів, стає зрозумілим, що така економічна наука не спроможна запропонувати ефективних шляхів розвитку для країн, що розвиваються та намагаються витягнути себе з бідності.

Ефективне управління розглядається як необхідна умова розвитку: політична система повинна бути стабільною; закони повинні бути чітко виписані і застосовуватися таким чином, щоб договірні угоди виконувались; уряд не повинен бути корумпованим або некомпетентним. Слід заохочувати іноземні інвестиції, бюрократичні процедури для отримання дозволу на бізнес не повинні бути занадто обтяжливим. Без сумніву до цього списку ще є, що додати, але він як і раніше не враховує фундаментальні питання щодо того, як духовно-культурні цінності (економічна культура) впливають на господарський розвиток. А без цього незрозумілим лишається факт, чому окремі етнічні групи швидше досягають успіху в бізнесі, навіть якщо ці етнічні групи є меншинами в інших культурах, і чому країни з обмеженими ресурсними можливостями випереджають ті, які мають кращі вихідні дані для швидкого економічного зростання.

У своїй роботі «Роль культури в економічному розвитку» Френсіс Хейзел зазначає, що етнічні китайці на Філіппінах, які становлять менше 2 % населення, контролюють 60 % приватного сектора економіки країни, в тому числі чотири великих авіакомпанії країни і майже всі банки, готелі і торгові центри країни. І це не тільки на Філіппінах, китайці, як етнічні меншини, домінують в бізнесі й у інших країнах Південно-Східної Азії, а особливо в Індонезії, Таїланді, Бірмі та Малайзії [6].

І так по всьому світу ми можемо знайти приклади того, що окремі етнічні групи демонструють чудову здатність досягти успіху в бізнесі, де б вони не жили. Ліванці стали

найуспішнішими підприємцями в Сьєрра-Леоне та інших частинах Західної Африки. У Росії, після приватизації державних ресурсів, шість з семи мільярдерів є євреями. Протягом багатьох років хорвати характеризувались набагато вищим рівнем життя, ніж більшість сербів у колишній Югославії.

У тих випадках, коли у певних країнах (як то в Індонезії, в Руанді, в Сербії тощо) відбувались спроби позбавити домінуючі бізнес-меншини їх економічної потужності, прагнучи усунути дисбаланс шляхом експропріації холдингів, вигнання етнічних меншин, або війнами, крім величезних людських страждань, породжених самими конфліктами, позитивних ефектів не було досягнуто. Народи, які прагнули повернути те, що як вони відчували, було по справедливості їхнім, стали ще біднішими, оскільки люди, яким підприємства були передані не змогли забезпечити їх ефективне функціонування.

Грегорі Кларк пропонує ряд доказів, що підтверджують його переконаність у тому, що шлях до економічного розвитку, будь то на текстильній фабриці або комп'ютерній лабораторії, залежить від продуктивності праці, яка, в свою чергу, залежить від економічної культури людини. Він простежує стійке зростання продуктивності праці японців на противагу індійським працівникам у перші роки ХХ-го століття, показуючи, що з 1930-х років Японія випередила Індію і почала домінувати на ринку. Він доводить, що висока продуктивність праці японських робітників є результатом їх сильної дисципліни, яка, в свою чергу впливає з їхніх духовно-культурних цінностей [7].

Гвідо Табелліні, зробив спробу запропонувати реальні докази впливу культури на економічний розвиток. Використовуючи в якості культурних критеріїв довіру, віру у важливість індивідуальних зусиль, спільну мораль і автономію, він приходить до висновку, що щорічне економічне зростання і валовий внутрішній продукт на душу населення є вищим у тих регіонах Європи, які демонструють вищі рівні цих чотирьох духовно-культурних цінностей [8].

Важливим аспектом у розумінні впливу духовно-культурних цінностей на економічний розвиток країн є функції

економічної культури, через які розкривається її механізм, а відтак, і те, яким чином можна впливати на особливості її формування.

Наведемо для прикладу працю О.І.Янбулатової, яка виокремлює наступні системні функції економічної культури:

- *трансляційну*: передача з минулого в сьогодення, а потім у майбутнє цінностей, норм, уподобань, мотивів економічної поведінки;

- *селекційну*: відбір з успадкованих регуляторів тих, які корисні для вирішення нагальних завдань соціально-економічного розвитку;

- *інноваційну*: оновлення соціальних цінностей і норм шляхом вироблення нових еталонів і запозичення прогресивних з інших культур.

Вона ж обґрунтовує думку, що процес формування економічної культури є довготривалим і залежить від таких факторів:

- *економічних*: умови економічного життя суспільства, рівень розвитку економіки, характер власності;

- *історично-національних*: релігія, національні традиції, історичний розвиток країни, загальнокультурні цінності;

- *освітніх*: навчання, виховання, засоби масової інформації [5].

Таким чином, стає зрозумілим, що в сучасних умовах економічного розвитку країн, освіта сприяє йому не стільки тому, що вона надає нову інформацію і відточує навички, а тому, що прищеплює новий погляд на світ і формує суспільні цінності.

Дещо доповнюючи концепцію О. Янбулатової, В. Рижиков пропонує власне трактування функцій економічної культури. Автор, виходячи із її сутності, виділяє такі функції:

- *світоглядна* – формування загального уявлення про економіку, про економічну діяльність;

- *трансляційна* – передача з минулого в сьогодення і майбутнє соціальних цінностей, норм, еталонів поведінки, що склалися у сфері виробництва і розподілу в галузі економічної діяльності;

- *селекційна* – вибраковування морально застарілих цінностей, норм, еталонів поведінки;
- *інноваційна* – оновлення соціальних цінностей, норм, еталонів поведінки і запозичення їх з інших прогресивних культур;
- *гуманістична* – формування активної життєвої позиції людини, духовно-практичне перетворення світу;
- *аксіологічна* – зв'язок різних цінностей між собою, із соціальними і культурними факторами, структурою особистості;
- *адаптаційна* – взаємодія особистості або соціальної групи із соціальним середовищем;
- *стабілізаційна* – сприяння безконфліктному розвитку суспільства [3, с. 57].

Підвищення рівня освіченості громадян, зростання соціальних показників і наукоємності виробничого процесу свідчить про зростання значимості економічної культури у суспільстві. Зокрема, П. Лукша у своїй праці «Економіка культури – штрихи в науці нового покоління» обґрунтовує тезу, що виклики сучасного, постіндустріального, суспільства вимагають брати до уваги економічну культуру як один із домінуючих факторів економічного розвитку на ряду з освітою, науковими дослідженнями та іншими галузями соціально-економічної інфраструктури [2].

Суттєвість впливу економічної культури на якість людського капіталу та на економічний розвиток доводить і К. Гасратян, вказуючи на те, що в постіндустріальному суспільстві потреба у духовних та естетичних ресурсах зростає дедалі більше. Бурхливий розвиток інформаційних технологій, які проникають у все більше сфер людського життя, всезростаючі масштаби інформаційних ресурсів, подальше впровадження та розширення Інтернет-мережі спонукають до стрімкого збільшення інформаційних потоків в економіці та інтенсифікації культурного обміну [1, с. 84–90].

Досліджуючи спроби та причини невдач Росії розвинути інноваційні галузі в економіці, Н. Шорохова приходить до висновку, що: «Формування інноваційної економіки постіндустріального суспільства залежить не тільки від впровадження нано- та біотехнологій. Глобалізація та

інформатизація економіки, інтелектуалізація господарської діяльності вимагають розробки дієвої економічної політики, що спирається на адекватні економічні моделі та світоглядні компоненти економічної куль-тури, що дозволяють забезпечити людство від безконтрольного використання технологій шостого укладу» [4, с. 122].

Усе це дає змогу зробити висновок, що одні лиш сучасні технології ніяк не зможуть забезпечити розвитку економіки і підвищення рівня життя населення. Розвиток мислення на ряду з духовно-культурними цінностями, традиціями і звичками є значною частиною рівняння економічного успіху країн. Економічна культура, як сукупність цінностей і норм, які є регуляторами економічної поведінки людей, відіграє значну роль у становленні та розвитку ринкового суспільства, а також інститутів необхідних для його ефективного функціонування. Сучасна економічна думка дедалі частіше звертається до проблем економічної культури, зауважуючи зростаючий вплив духовно-культурних цінностей на особливості економічного розвитку країн.

Література

1. *Гасратян К.* Сфера культуры в постиндустриальной экономике // МЭ и МО. – 2001. – №7. – С. 84–90.
2. *Лукиа П.* Экономика культуры – штрихи в науке нового поколения // Неприкосновенный запас. – 2003. – №6 [Електронний ресурс] режим доступу:www.magazines.russ.ru
3. *Рижиков В.С.* Економічна культура: історичний аспект, аналіз та перспективи розвитку в умовах становлення економічних відносин ринкового типу // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – №1 (163). – С. 57.
4. *Шорохова Н.А.* Экономическая культура в условиях перехода к инновационной экономике: проблемы и тенденции развития // Вестник Новгородского университета. – 2014. – №82. – С. 119–122.
5. *Янбулатова О.Ю.* Экономическая культура как фактор социально-экономического развития: Дис... канд. эконом, наук: 08.00.01. – Кострома, 2000. – 101 с.

6. *Francis X. Hezel, SJ.* The Role of Culture in Economic Development // Micronesian Seminar. – 2009. [Електронний ресурс] режим доступу: <http://www.micsem.org>

7. *Gregory Clark.* A farewell to alms: a brief economic history of the world. – 2007. – 432 p.

8. *Guiso L., Sapienza P., Zingales L.* (2006) “Does Culture Affect Economic Outcomes?” // NBER Working Paper. – №1. – 1999.

Калініченко Зоя Дмитрівна, к.е.н, доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Теорія інноваційної економіки підприємницького суспільства сформульована американським вченим П. Друкером. Він вважав економіку 90-х років на відміну від 60–70-х років інноваційною.

Сучасні теорії інноваційного розвитку змістили акценти у поведінці людей, сформували в них прагнення до накопичення знань.

Ранні теорії циклічного економічного зростання опиралися на технологічну парадигму. Дослідження Й. Шумпетера і його прихильників сформували техніко-економічну парадигму економічного розвитку. Концепція техніко-економічної парадигми виходить з того, що технологічні зміни випереджають зміни в системі державного устрою. Ключовий фактор парадигми – це нові технології і засоби виробництва [1].

Більшість центрів НТР знаходяться у мегаполісах, здатних генерувати синергію – підсилення результуючої окремих скла-